
Prva međunarodna ljetna škola INTEGRATIVNA BIOETIKA

Mali Lošinj, 4. – 16. rujna, 2006.

Od 4. do 16. rujna 2006. godine u Malom Lošinjju održana je prva međunarodna ljetna škola bioetike pod tematskim nazivom *Integrativna bioetika*.

Ovogodišnja realizacija ideje o međunarodnoj školi bioetike rezultat je višegodišnje suradnje Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Instituta za filozofiju Sveučilišta u Bochumu iz Njemačke. Brojnost i sadržajnost njihovih dosadašnjih okupljanja i zajedničkih događanja upućuju na intenzivan istraživački rad u bioetici i trud uložen u promoviranje i popularizaciju bioetičkih tema u okvirima etabliranih znanstvenih zajednica ali i izvan njih. Traganje za novim oblicima suradnje potaknulo je osmišljavanje i pokretanje novoga višegodišnjeg programa – međunarodne ljetne škole bioetike – koji je na taj način ne samo pomno planiran korak u uspješnom povezivanju i suradnji njemačkih i hrvatskih znanstvenih ustanova nego i uporište za neke nove zajedničke projekte.

Izazov organizatorima prve međunarodne škole bioetike (radni jezik škole bio je engleski) svakako je bio i izbor polaznika škole – sudionici, njih ukupno 21, uglavnom su bili predstavnici zemalja južne i jugoistočne Europe te Njemačke, no osim ravnomjerne zastupljenosti pojedine države, od polaznika se očekivalo određeno predznanje i interes za pitanja i probleme suvremene bioetičke misli. Tako

su na jednom mjestu organizatori okupili sudionike različite naobrazbe, znanstvenog i profesionalnog usmjerenja – iako su po broju prednjačili mahom mladi filozofi, školu su pohađali liječnici, politolozi, teolozi, pravnici, biolozi i ekolozi. S pretpostavkom da bioetika, nalazeći se pred izazovima biotehnološkoga razvoja, a nastoji li uistinu biti etika jedne nove, tehnološke civilizacije, nema više samo regionalnu nego i globalnu dimenziju, organizatori ove ljetne škole posegnuli su za integrativnom bioetikom. Integrativna bioetika, kako je bilo najavljeno, predstavlja koncept koji nadilazi pojedinačna gledišta (primjer takva shvaćanja jest bioetika kao nova medicinska etika), a promovira interdisciplinarnost i uzajamnu suradnju u sagledavanju etičkih problema, ali i u njihovom promišljanju i rješavanju. Obzor suvremene bioetičke misli obuhvaća mnoge i raznovrsne teme i pitanja – slijedom navedenog, uz očitu potrebu globalnog i integrativnog bioetičkog promišljanja i djelovanja, otvara se prostor svojevrsnoj protuteži, procesu konkretizacije i specijalizacije za pojedina područja i probleme. Svjesni odgovornosti proučavanja i poučavanja bioetike, organizatori ove ljetne škole tako su kao predavače okupili šest priznatih stručnjaka s užih tematskih područja, slijedeći koncepciju *integrativna bioetika i filozofija* (2 predavača), *medicina, teologija, molekularna medicina, agronomija i etika okoliša*.

Metode edukacije ljetne škole bile su raznovrsne i uključivale su predavanje, rad u seminarskim grupama, rad na tekstu, diskusiju i, zadnji dan, ispit za polaznike škole.

Prvi radni dan ljetne škole bioetike uvodnim je izlaganjem otvorio prof. dr. Walter Schweidler (Bochum, Njemačka). Ne zadržavši se tek na formalnim riječima u ulozi organizatora, prof. Schweidler ponudio je nadahnuto predavanje o inicijativama globalne bioetike iz europske perspektive (svakako treba spomenuti zanimljiv osvrt na pozicije njemačkoga nacionalnog zakonodavstva prema praktičnom

prihvatanju i (ne)mogućnostima primjene Europske konvencije o ljudskim pravima u biomedicini (ETS No 164) te istaknuo okvir vlastita tumačenja osnovnoga bioetičkog sukoba na relaciji kultura normi (*culture of norms*) – kultura koristi (*culture of utility*).

Nakon uvodnoga predavanja započeo je s radom prvi (radni) dio ljetne škole – *Integrativna bioetika i filozofija*. O *Temeljima integrativne bioetike iz filozofske perspektive (I) – Život, biće i osoba* u svom je izlaganju govorio prof. dr. Marco Olivetti (Rim, Italija). U svom je zanimljivom i poticajnom filozofskom izlaganju Olivetti koncipirao bioetiku kao integracijsku snagu raznih disciplina, ali i raznih kultura. Unatoč očitim različitostima između pojedinih kultura i tradicija, prof. Olivetti je ustvrdio kako je teško zanijekati činjenicu postojanja i nužnosti očuvanja univerzalnih vrijednosti i kategorija. Važnost pretpostavljanja i neugrožavanja spomenutih vrijednosti našim trenutačnim i prolaznim interesima utoliko je veća s obzirom na karakter novog i nepoznatog te nepredvidivost konačnih posljedica nekontrolirane i ničim ograničene primjene suvremene znanosti i prateće tehnike. Odgovorno djelovanje tako nije fraza ili zadaća koju možemo olako shvatiti, nego nužno uključuje definiranje teorijskih okvira, ali i praktičnih rješenja. U promišljanju i traženju uporišta svojih gledišta prof. Olivetti se posebno osvrnuo na Kantovu dužnosnu etiku, koja i danas, po mišljenju mnogih, predstavlja vladajuću regulativnu ideju (bio) etike.

Drugoga dana Olivetti je svoje izlaganje posvetio temama *Odgovornost i život*. U njemu je odgovornost za život nastojao sagledati kao jedan od središnjih pojmova i problema suvremene bioetike.

Sučeljavajući argumente svetosti i kvalitete života, Olivetti je dotaknuo suštinski bioetički problem koji se na ovaj ili onaj način može prepoznati u većini bioetičkih dvojbi. Utemeljena i snažno argumentirana odgovornost kao etička kategorija za Olivettija je istodobno polazište, smjer, ali i cilj našega bioetičkog djelovanja (uporište iznesenih tvrdnji Olivetti je potkrijepio tekstovima Immanuela Kanta i Emanuela Levinasa). Naime, biti odgovoran nije puko stanje, već se u punom smislu očituje upravo kao potencija za odgovorno djelovanje (što više jesmo odgovorni, više i postajemo odgovorni – odgovornost za odgovornost), pri čemu objekti našega etičkog djelovanja, dakle odgovornosti, nisu samo postojeća živa bića nego i svi oni koji tek trebaju biti, koji će tek doći, život uopće.

Treći i četvrti radni dan ljetne škole bili su posvećeni filozofskim pitanjima u integrativnoj bioetici – jutarnja sekcija započela je predavanjem *Moralna teorija i bioetika: Metodološka pitanja u bioetici i Biomedicinska etika: Koncepti i slučajevi (I)*, o kojima je izlagala prof. dr. Stavroula Tsinorema (Rethymnon, Grčka). Krenuvši od definicije i sadržaja bioetike, preko društvenih okolnosti njezine pojave (ne propuštajući izložiti zanimljive slučajeve bioetičkih skandala iz ne tako davne prošlosti), sve do pitanja primjenjivosti i održivosti tradicionalnih teorijskih paradigmi u bioetici (poput Kantove etike) u suvremenom društvu, Tsinorema je u svom iscrpnom izlaganju obradila impresivan korpus bioetičkih tema. Upućujući na renomirane autore (R. Hare, E. Winkler, O. O'Neill, R. Dworkin, C. L. Stevenson, P. Singer, A. Caplan, J. Habermas, A. MacIntyre, R. Veach, T. Beauchamp, J. Childress, J. Rawls), prof. Tsinorema ne samo što je potvrdila izvrsno poznavanje širokoga spektra bioetičke problematike nego je postavila izvrsne temelje i otvorila mogućnost(i) poticajnoj raspravi. U sličnom je ozračju protekao i drugi dan predavanja (*Biomedicinska etika: Koncepti i slučajevi (II)*) – stavivši naglasak na temu princi-

palizam prema neprincipalizam (teorija vr-
lina, etika skrbi, kontekstualizam) u bioeti-
ci, prof. Tsinorema neminovno je otvorila
prostor zanimljivoj raspravi u kojoj su se
otvorila konkretna bioetička pitanja (po-
bačaj, eutanazija, distanazija, prava pacije-
nata, informirani pristanak, upotreba ži-
votinja u istraživačkim pokusima), a svi su
sudionici dobili priliku sudjelovati i dati
svoj doprinos zajedničkoj bioetičkoj ras-
pravi.

Druga tematska cjelina ljetne škole
nosila je naziv *Integrativna bioetika i medi-
cina*, u kojoj je predavač bio prof. dr. Her-
bert A. Neumann (Bochum, Njemačka).
Za razliku od prethodnih dana, uglav-
nom posvećenih teorijskim pitanjima u
bioetici, dugogodišnje liječničko iskustvo i
rad na klinici obogatili su predavanje prof.
Neumanna čitavim nizom praktičnih prim-
jera iz svakodnevne prakse. *Bioetička
pitanja s liječničkog stajališta (I): Problemi fi-
nanciranja našeg (njemačkog) sistema zdrav-
stvene njege* bio je naziv prvoga predava-
nja, u kojem je Neumann predstavio ne-
zavidnost situacije u suvremenom njema-
čkom zdravstvenom sustavu i modelu dje-
lovanja osiguravajućih društava. Naime,
sve donedavno na snazi je bio posve dru-
gi model organiziranja i financiranja zdrav-
stvenog osiguranja, koji je poticao iz
druge polovice 19. stoljeća (odluka tada-
šnjega njemačkog kancelara Bismarcka o
obaveznom zdravstvenom osiguranju za
sve bila je pomno planiran potez suzbi-
janja sve većih socijalnih problema i gra-
đanskih nemira), a s vremenom je sve teže
udovoljavao potrebama i troškovima su-
vremene medicine i zdravstva. Koncept
generacijske solidarnosti tako je zamije-
njen sustavom privatnih osiguravajućih
kompanija (u cijeloj Njemačkoj u početku

ih je bilo 600, danas ih djeluje oko 200), no
nažalost nije uklonio problem(e) presku-
poga i nedostupnoga liječenja. Istodobno,
demografske promjene starenja stanovni-
štva, očite u većini zapadnih zemalja, nisu
zaobišle ni Njemačku te kontinuirano i
bez većih izgleda za promjenama u dogle-
dno vrijeme povećavaju troškove zdrav-
stva, opterećuju zdravstveni sustav, sma-
njuju sredstva za nova istraživanja, sma-
njuju preventivu, a povećavaju troškove
(skuplje) kurativne medicine, utječu na
neravnomjernu i nepravednu raspodjelu
zdravstvenih resursa, povećavaju nejed-
nakost bogatih i siromašnih te predstav-
ljaju jedno od važnijih ne samo socijalnih
nego i političkih pitanja – istaknuo je prof.
Neumann. Tema drugoga dana predava-
nja prof. Neumanna bila je *Primjeri odluka
o kraju života – (liječnikom potpomognuto sa-
moubojstvo, palijativna njega i ostalo)* – iako
je i sam naslov predavanja bio zanimljiv i
upućivao na uvijek provokativnu bioeti-
čku temu, ono što svakako treba spome-
nuti jest da je prof. Neumann o ovoj temi
izlagao i iz perspektive organizatora i vo-
ditelja institucije prvoga hospicija u Bo-
chumu. Dugotrajno suočen s potrebama i
patnjama palijativnih bolesnika, bez mo-
gućnosti da im pomogne u okviru posto-
jećega sustava medicinske i zdravstvene
njege, prof. Neumann je prisutne upo-
znao s fazama i naporima u procesu orga-
niziranja hospicija, kao i s praktičnim is-
kustvima i stalnim izazovima u njegovu
radu.

Integrativna bioetika i teologija bio je
naziv trećega dijela ljetne škole, u kojem
je prof. dr. Peter Schallenberg (Fulda, Nje-
mačka) izlagao o temi *Projekt integrativne
bioetike s teološkog stajališta (I) – Teorijska
pitanja*. Ne treba posebno naglašavati kako
je tema odnosa bioetika – etika – teologija
privukla veliku pozornost polaznika škole,
posebno s obzirom na prisutnost i utjecaj
teoloških stavova u bioetici danas. Pola-
zeći od objašnjavanja pojedinih pojmova
(teološko shvaćanje Boga, odnos prirod-
nog i natprirodnog, smisao (ljudskog) ži-
vota ...), prof. Schallenberg postavio je na-

čelne pozicije suvremene teologije, ali i okvire u kojima se uočavaju, sagledavaju i tumače konkretni bioetički problemi. Teorijska gledišta prvoga dana izlaganja sljedećeg su prijepodneva ustupila prostor mnogo praktičnijim temama (*Slučajevi i primjena*) i nije trebalo dugo da se otvori rasprava u kojoj su sudjelovali gotovo svi prisutni. Prof. Schallenberg dosljedno je izlagao crkvena stajališta o brojnim pitanjima, poput pobačaja i njegove zabrane, braka, donacije i transplantacije organa, prenatalne i preimplantacijske dijagnostike, istraživanja na matičnim stanicama, reproduktivnih tehnologija i IVF, surugat-majčinstva, eutanazije (aktivne, pasivne, indirektno). S obzirom na predanost kojom su polaznici škole zastupali vlastita stajališta, teško je suditi u kojoj su mjeri njegovi argumenti bili prihvatljivi drugima, no svakako je pozitivno obostrano iskustvo tolerancije, razmjene mišljenja i stavova o uvijek zanimljivim i kontroverzним temama bioetičkoga karaktera.

Prof. dr. Jasminka Pavelić (Zagreb, Hrvatska) u ljetnoj je školi bioetike bila predavač na temu *Integrativna bioetika i molekularna medicina*, koju je koncipirala u četiri podteme: *Molekularna medicina: osnovna znanja*; *Studije genske terapije: etička i sociološka pitanja*; *Etička pitanja u genetičkom screeningu, testiranju i izradi profila*; *O znanstvenim i etičkim pitanjima u kloniranju*. U prvom dijelu svoga uzornog metodološkog i zanimljivog predavanja prof. Pavelić ponudila je sveobuhvatan uvod u molekularnu medicinu, koji je uključivao razjašnjenje osnovnih pojmova, pregled povijesnog razvoja nove genetike od 1953. i otkrića dvostruke DNK ovojnice, sve do najnovijih istraživanja i zaključaka (*Human Genome Project*). U izlaganju druge i treće teme prof. Pavelić je govorila o

istraživanjima i primjeni genske terapije i genetičkih testiranja (i pratećih postupaka *screeninga*, testova probira, izradbe genetičkih mapa i profila ...), ali je istodobno učinila i značajan iskorak iz isključivo znanstvenih činjenica i tehničkih mogućnosti ovih postupaka prema bioetičkim i drugim pitanjima (informirani pristanak, financijska opravdanost skupih znanstvenih istraživanja, upotreba i povjerljivost podataka, privatnost, slučajevi štetnosti i pogubnosti genske terapije, mogućnosti diskriminacije i manipulacija ...). Posljednji dio izlaganja prof. Pavelić bio je posebno zanimljiv, ne samo zbog kloniranja kao takvog nego i iz edukacijske metode pristupa samoj temi. Osmislivši rad na tekstu u manjim studentskim grupama, prof. Pavelić na izravan je način u nastavu uključila sve prisutne – iščitavanjem teksta i izlaganjem pročitano te upozorenjem na pojedina pitanja bioetičkoga karaktera. Uz vješto vođenu raspravu, svi su prisutni dobili poticaj i priliku sudjelovati u izvođenju nastave, pa je i škola bioetike zaživjela u punom smislu riječi.

Posljednja dva dana bila su predviđena za temu *Integrativna bioetika, agronomija i etika okoliša*, koja je očekivano pripala prof. dr. Marijanu Joštu (Križevci, Hrvatska) predavanjem *Bioetička pitanja unutar agronomije (I): Opća pitanja* i *(II): Praktična pitanja*. Iako se teme s nazivnikom agronomija i etika okoliša često (neopravdano) izostavljaju s popisa najvažnijih bioetičkih tema, u predavanju prof. Jošta nije bilo tako. Objašnjenjem pojma *ETC Century* (što je ujedno bio podnaslov i tema uvodnoga predavanja), prof. Jošt u kratkim je naznakama skicirao društvenopovijesne okvire i opažanja o suvremenoj bioetičko-ekološkoj debati: E kao erozija okoliša, T za tehnološku transformaciju i C za korporativno udruživanje. Potkrijepivši svoje izlaganje novim informacijama i zanimljivim, često šokantnim, statističkim podacima, prof. Jošt je upozorio na zabrinjavajuće stanje prirodnih resursa, stalno prisutan trend potpunog istrebljenja pojedinih biljnih i životinjskih vrsta, kobne posljedice nekontroliranoga uništa-

vanja tla i vode ... Posljedice globalizacije ne očituju se samo u gospodarskom udruživanju i financijskom monopolu multinacionalnih kompanija (posebno biotehnoških kompanija, koje se bave genetičkim inženjerstvom) nego i u umnoženom razarajućem djelovanju sustavnog iskorištavanja i onečišćenja Zemlje. Iako zagovornici proizvodnje i primjene GMO proizvodnje ističu da uzimanje genetički modificirane hrane može pomoći u borbi protiv gladi i neimaštine u pojedinim dijelovima svijeta, činjenice govore drugačije – stvarni uzroci nestašice hrane nisu posljedica manjka hrane nego njezine neravnomjerne raspodjele između bogatih i siromašnih. Sve dok takva situacija pogoduje interesima velikih kompanija, teško je vjerovati u značajnije pomake i stvarno, a ne samo proklamirano, rješavanje problema, zaključio je prof. Jošt.

Izlaganjem prof. Jošta završio je predavački dio ljetne škole bioetike, no ne i cjelokupan rad škole. Prema rasporedu, polaznici škole pojedinačno su polagali usmeni ispit o znanjima i iskustvima s odslušanih predavanja, a glavni ispitivač bio je koordinator cijeloga projekta ljetne škole, prof. dr. Thomas Sören Hoffmann (Bochum, Njemačka). Nakon uspješno obavljenih ispita svim je polaznicima uručena potvrda o pohađanju škole.

Iva Rinčić Lerga